

Kısa Dalga Savaştan Soğuk Savaşa, Uluslararası Radyo Yayıncılığı

CENK DEMİRKIRAN

Öz

Radyonun icadının ardından düzenli radyo yayınlarının ortaya çıktığı 20'li yılların sonuna doğru uluslararası radyo yayıncılığı da başlamıştır. İlk düzenli uluslararası yayınlar sömürgeci devletlerin yurt dışında yaşayan yurttaşlarına ve sömürgelerine yöneliktir.

Uluslararası radyo yayıncılığı 30'lu yıllarda kısa dalga savaşına dönüşmüştür. Bu dönem radyo, uluslararası bağlamda ideolojik ve diplomatik bir araç hâline gelmiştir. Kısa Dalga Savaş, İkinci Dünya Savaşı'nda sınır ötesine yapılan korsan radyoculuğu da kapsayarak genişlemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu dünya soğuk savaş dönemini başlatmıştır. Uluslararası radyo yayıncılığı bu kez soğuk savaşın bir aracı olmuştur. Uluslararası siyasetin Doğu ve Batı blokları olarak keskinleştiği bu dönemde her iki blok da uluslararası radyoları aracılığıyla propaganda yayınları yapmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Demirperde ülkelerindeki rejim değişikliğiyle uluslararası radyo yayınları yeni bir döneme daha girmiştir. Bu çalışmada uluslararası radyo yayıncılığı, soğuk savaş döneminin sonuna kadar ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla literatür taraması yapılmış, uluslararası radyo yayıncılığının tarihsel süreçteki rolü incelenmiştir. Sonuç olarak uluslararası radyo yayıncılığının devletler tarafından ideolojik ve diplomatik bir araç olarak kullanıldığı, günümüzde teknolojisi değişse de benzer nedenlerle hâlâ devam ettiği ortaya konulmuştur. Ayrıca kısa dalgayı dijital yayıncılıkla birleştirerek günlük yaşama entegre etmeye çalışan yeni sisteme de değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kısa Dalga Savaş, Uluslararası Radyo, Soğuk Savaş

Değerlendirme Makalesi

Geliş Tarihi : 17.11.2019

Kabul Tarihi: 04.12.2019

ORCID ID: 0000-0003-4362-1141

E-mail: cenk.demirkiran@ikc.edu.tr

From Short Wave War to Cold War, Transnational Radio Broadcasting

CENK DEMİRKIRAN

Abstract

After the invention of the radio, transnational radio broadcasting started in the late 20's that regular radio broadcasts emerged. First regular transnational broadcasts were intended to expats and colonies.

Transnational radio broadcasting turned into Short Wave War in 30s. During this period, radio became an ideological and diplomatic instrument in the international context. The Short Wave War expanded during the Second World War, including pirate radio broadcasting across the border. The bipolar World, formed after the Second World War started the Cold War period. This time, transnational radio broadcasting has become an instrument of the Cold War. In this period when international politics became sharp as the East and West blocs, both blocs made propaganda broadcasts through their transnational radios. With the dissolution of the Soviet Union and the regime change in the Iron Curtain countries, transnational radio broadcasts entered a new era. In this study, transnational radio broadcasting has been tried to be outlined until the end of the Cold War period. For this purpose, literature was searched and the role of transnational radio broadcasting in historical process was examined. As a result, it has been shown that transnational radio broadcasting is used as an ideological and diplomatic tool by the states and it is still continuing for similar reasons even though its technology changes today. In addition, the new system that tries to integrate shortwave with digital broadcasting into daily life is also mentioned.

Keywords: Short Wave War, Transnational Radio, Cold War

Review Paper

Received: 17.11.2019

Accepted: 04.12.2019

ORCID ID: 0000-0003-4362-1141

E-mail: cenk.demirkiran@ikc.edu.tr

1.Giriş

18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın hemen başında tren insanlık tarihinde ilk kez zamanı kısaltmış ve uzamı yakınlaştırmıştır, denilebilir. Bu, insanlık tarihi açısından çok önemli bir buluştu. Fransızların optik telgrafi işaretler aracılığıyla mesajlaşmayı sağlamayı amaçlamıştı. Ancak elektrik telgraf, kablolar aracılığıyla mesajı optik telgraftan çok daha hızlı bir şekilde iletmeyi başarmıştır. Telgrafta kullanılan, Samuel Mors'un tasarladığı alfabeyle artık zaman daha da kısalmış, telgraf ağları geliştikçe yeryüzünün çeşitli mekânlarında yaşayan insanlar birbirlerine daha hızlı ulaşabilir hâle gelmişlerdir. Telefonun icadıyla mesaj iletimi anlık ve aynı anda karşılıklı iletilir. Kablo, mesajın iletimi için araç olur. Kablolü iletişimle zaman ve uzam âdeta birleşmiştir. İnsanoğlu kablosuz mesaj göndermek için yaptığı arayışlarda radyo dalgalarının varlığını keşfettiğinde bir önemli adım daha atmıştır. Faraday'ın elektromanyetik indüksiyonu icadı, Maxwell'in radyo dalgalarını keşfinin ardından Hertz, radyo dalgalarının varlığını kanıtlamış ve onların ışık hızıyla ilerlediğini göstermiştir. Lodge'un, Popov'un ve nihayet Marconi'nin çalışmalarıyla kablosuz iletişim başlamıştır. 19. yüzyılın son beş yılında yaptığı çalışmalarla Marconi yüz-yıl biterken kablosuz iletişimi başarmış, 20. yüzyılın hemen başındaysa deniz aşırı kablosuz iletişimi gerçekleştirmiştir. Radyo sayesinde sesin yerkürenin her yerine ulaştırılabilmesi haberleşmede o dönem için aşılın büyük bir eşik olmuştur. Radyonun kitle iletişim aracı olarak doğuşu 20'li yıllara rastlar. Uluslararası kitle iletişiminde kullanılışı da aynı dönem başlamıştır. Önceleri genellikle ülke dışındaki yurttaşlara ve kolonilere yönelik yapılan yayınlar çok geçmeden kısa dalga radyo savaşlarına yol açmış, savaş sırasında korsan radyoculuğu da beraberinde getirmiş, soğuk savaş döneminde yeni bir forma kavuşmuştur. Havadaki radyo dalgalarıyla yapılan ideolojik, politik ve kültürel mücadeleye teknolojinin değişmesi, uydu ve internetin ortaya çıkmasıyla günümüzde de devam etmektedir. Bu çalışmada literatür tarama yöntemiyle uluslararası radyo yayıncılığı, başlangıcından soğuk savaş döneminin sonuna kadar tarihsel olarak ele alınmaktadır.

2. Uluslararası Radyo Yayıncılığının Başlangıcı

Titanic'in 1912'de battığı gece telsiz iletişiminin uluslararası boyuttaki gücü tüm dünyayı büyülemiştir. Kazanın haberinin dünyaya yayılış hızı telsizin (wireless, radio) gücünü öne çıkartmıştır.

Telsizin olanaklı kıldığı ve Titanic'in batışının dramatikleştirdiği, uzaktaki pek çok farklı olayı aynı anda yaşama becerisi, şimdinin deneyimlenme biçiminde esaslı bir değişiklik yaratmıştır. Konu üzerine düşünceler iki temel tartışmaya dayanmaktadır: Şimdi, ya tek tek yerel olayların bir dizisi ya da çok sayıda uzak olayın eş

zamanlılığıdır veya geçmiş ile gelecek arasında sonsuz küçük bir zaman dilimidir ya da daha uzun bir süreçten oluşan bir zaman kesitidir (Kern, 2011: 308).

Öte yandan Büyük Britanya'ya karşı İrlanda Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan eden, ancak İngilizler tarafından bastırılan 1916 İrlanda Paskalya Ayaklanması da telsiz sayesinde sınırları aşarak kendini duyurmuştu.

Telsiz o dönemde gemilerde kıyıyla iletişim kuran bir telgraf gibi kullanılıyordu. İrlandalı isyancılar bir geminin telsizini bir noktadan diğerine mesaj iletmek için değil, hikâyelerini Amerikan basınına ulaştırabilecek herhangi bir gemiyle temas kurma umuduyla her yöne yayın yaparak kullanmışlardır ve bunda da başarılı olmuşlardır (McLuhan, 2011: 354, 355).

1920'lerde ABD'de amatör radyoculuk gençler arasında yaygınlaşırken ilk düzenli radyo yayınları da hayata geçiyordu. Aynı dönemde ülkelerin sınırları dışına yönelik yayınları da başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin Romanya'ya 1926 yılında yaptığı kısa yayının ardından Hollanda ilk düzenli yayınları yapan ülke olmuştur.

Hollanda, uluslararası yayıncılık alanında öncüdür. Daha sonra Endonezya adını alan Dutch East Indies ve Surinam ile çeşitli Karayip Adaları'nı kapsayan Dutch West Indies adlı kolonilerine yönelik deneme yayınlarına 1926'da başlamıştır. Bu çalışmalar Hollandalı bir firma olan Philips Laboratuvarları tarafından yapılmıştır. Ardından 1927'de PCJJ adlı radyo istasyonu düzenli yayınlar başlamıştır (Berg, 2008: 17). Böylece farklı ülkelerdeki dinleyiciler için ilk sürekli yayıncılık 1927'de Hollanda'da gerçekleştirilmiş olur. Bu yayınlar, Hollanda'nın yerli radyolarıydı ve hedef kitlesi Hollanda halkıyla çok geniş bir alana yayılmış Hollanda kolonilerini kapsıyordu. Kullanılan dil ve yayın içeriği itibarıyla Hollanda vatandaşı olmayan veya vatanından ayrı yaşayan Hollandalıların dışındakilerin bu yayına ilgi gösterdiği söylenemezdi. Fakat bu yayınlar bir basamak olmuş, daha sonra birçok ülke, vatandaşları için benzer kuruluşlar kurmuştur: 1929'da Almanya, 1931'de Fransa, 1932'de İngiltere ve 1934'te Japonya (Browne, 1982: 52).

Uluslararası radyo yayıncılığında uzun süre lider olarak kalan ülkeyse Almanya'dır. Almanya henüz 20'li yılların ortasında kısa dalga yayın deneylerine başlamış, 1929'daysa Reichspost dünyanın ilk kısa dalga istasyonlarından biri olarak açılmıştır. BBC de 1927'de kısa dalga denemelerine girişmiştir (Berg, 2008:10-18). Nazi döneminin sonuna kadar Almanya'nın uluslararası radyo yayıncılığında hep aktif ve önde olduğu görülmektedir.

Uluslararası radyo yayıncılığının bu başlangıç döneminde sömürgeci ülkeler, yurt dışında veya kendi sömürgelerinde yaşayan yurttaşlarına ve sömürgelerdeki hal-

ka yayınlarla ulaşmaya çalışmışlar, aynı zamanda ideolojilerinin dış dünyaya aktarılması için de radyoyu bir araç olarak kullanmışlardır. Radyonun gücü, Hristiyan misyonerler tarafından da keşfedilmiştir. 30'lu yıllara girildiğinde Vatikan'ın yanında başka mezheplerin misyonları da dinî yayınlar yapmaya başlamıştır. Aynı dönem İslami uluslararası yayınlar da mevcuttur.

1930'larda Avrupa'nın tümünde sadece 3 uluslararası istasyon vardır. 1941'de 40'tan fazla istasyon tam olarak faaliyettedir, birçoğu da hazırlanma aşamasında bulunuyordu. Almanya gelişmenin birçoğunu hemen hemen Hitler'in 1933'te şansölye olmasıyla başlattı. 1930'ların radyosu askerî anlaşmazlıkların yüksek partizan hesabına yayın yapıyordu. İtalyanlar ve Etiyopyalılar, savaşlarına eşlik eden radyo savaşını yönettiler. Krala sadık İspanyollar Sevilla'da ve Kanarya Adaları'nda başkaldıranlara yönelik benzer yayınlar yaptılar (Wasburn, 1985: 38).

Henüz internetin kitlelerce kullanılmadığı ve uydu teknolojisinin yeni yeni gelişmekte olduğu 1985 yılında kaleme aldığı çalışmasında Wasburn, uluslararası radyonun düşman devlet yönetimlerinin geniş dinleyici kitlesine ulaşan tek düzenli iletişim aracı olduğunu, çünkü uluslararası önemi olan politik olayları herhangi bir iletişim aracından daha hızlı iletebildiğini söyler. Aynı zamanda uluslararası radyo yayıncılığını dünya kamuoyunu etkileyebilecek ana enstrüman olarak niteler (34).

Daha geniş anlamda düşünüldüğünde Berg birçok faktörün ulusları, uluslararası yayıncılar olmaları yolunda harekete geçirdiğini söyler. Ona göre uluslararası yayıncılığın varlık sebebinin ana prensibi, fikir üretenleri, sıradan dinleyicileri ya da –on yıllardır Orta Doğu'da olduğu gibi– “sokağı” etkilemektir. Uluslararası radyo, resmî devlet sesi olarak ve ülkenin dış politikasının bir kolu olarak hizmet edebilir; bir ulusun kültürünü, turizmini, ticari ilgilerini tanıtmak; eğitmek ve eğlendirmek; yurt dışında yaşayan yurttaşlarıyla veya orduyla bir bağ sağlamak; diğer uluslarla kültürel bağları güçlendirmek ya da ulusal gururu tatmin etmek amacını taşıyabilir. Bir ideolojiyi ya da özel bir siyasi bakış açısını tanıtabilir ya da onunla mücadele edebilir ya da dinî radyolarda olduğu gibi ruhları kurtarmaya çalışabilir. Ve kriz zamanlarında değerli bir iletişim aracı olarak kullanılabilir (Berg, 2008: 9).

Uluslararası radyonun ortaya çıkışını sağlayan teknik gelişme kısa dalganın uzun mesafelere gidebilmesinin farkına varılmasıdır. Böylece yerdeki politik mücadeleler ve savaşlar, havada görünmez hâlde bulunan radyo dalgalarına taşınır.

3. Kısa Dalga Savaş

Yerküre atmosferinin iyonosfer tabakası, kısa radyo dalgaları için yansıtıcı işleve sahiptir. İyonosfer yeryüzünden yaklaşık 60 km ile 1100 km arasında yükseklikte

yer alan ve güneş ışınları ile iyonize olmuş gazlardan oluşan atmosfer tabakasıdır. İyonosfer radyo dalga yayılımı açısından oldukça önemli bir atmosfer katmanıdır. Sivil ve askerî kısa dalga uygulamalarında iyonosfer, radyo dalgalarını yansıtarak uzak bölgeler ile haberleşmenin yapılabilmesini sağlar (<http://ionolab.org/index.php?page=ionosphere&language=tr>).

Uluslararası radyo yayınları iyonosferin yansıtma özelliği ve kısa radyo dalgalarının kullanılması sayesinde yapılmıştır. Bu durum, ülkelerin kendi sınırlarının ötesine erişebileceklerini fark etmelerini sağlamış ve birçok amaç yanında propaganda amacıyla da kullanılmıştır.

Uluslararası radyo yayıncılığının başlangıcından kısa süre sonra Almanya'da 1933'te Naziler iktidara geldiler. Henüz İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce kısa dalga yoluyla radyo savaşları başladı. Televizyonun John Logie Baird tarafından 1926'da icat edilmesinin ardından belli bir süre sonra ilk televizyon yayınları hayata geçse de İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte bu gelişme sekteye uğramıştır. Radyo ise önemini arttırarak devam ettirmiş ve İkinci Dünya Savaşı'na bir silah gibi kullanılmasıyla damgasını vurmuştur.

Neredeyse başlangıçta kısa dalga yayıncılık iki ana bileşene bölünmüştür: Propaganda ya da doğru bilgi. Propaganda yayıncılığı 1934'te Mussolini tarafından Radyo Bari'den İngiliz koloni yönetimine karşı kışkırtan Arapça yayınlar ve Orta Doğu'ya yönelik antisemitik sert tenkitlerle benimsenmiştir. Bu, İngilizleri harekete geçirmiş ve İngilizler 1938'de Arapça yayın yapmaya başlamıştır (<https://www.nytimes.com/1994/08/28/weekinreview/ideas-trends-shortwave-radio-more-preachers-less-propaganda.html>). Bu yayın, BBC'nin ilk yabancı dilde yayınıdır. BBC'nin diğer yabancı dil servislerini Avrupa, Latin Amerika ve diğer bölgeler takip etmiştir. 1939'daysa BBC'nin denizaşırı yayın girişimi dış yayınlar olarak adlandırılmaya başlanmıştır. 1943 yılında İmparatorluk Servisi, Genel Denizaşırı Servis hâline gelmiştir (Berg, 2008:10-11).

Nazilerin iktidara gelmesiyle Almanya'nın uluslararası yayınları sadece propaganda yönelik değil, birçok alana yönelik olmuştur.

Almanya Hitler iktidara geldikten bir ay sonra resmî politika yönünde yayın yapan devletlerin listesine girer. Bu yayınlar ticareti amaçlayan yayınlardır. Bu dönemde Alman iş gücünün mükemmelliğiyle ve Alman mallarını kalitesiyle ilgili birçok söz programı yapılmıştır. Bir diğer amaç ise dünyadaki Almanların birliğini sağlamak olmuştur. ABD'ye yapılan yayınlar dahi, Alman kökenli Amerikalıları "Baba Toprağı"na hatırlamaya teşvik ediyordu. En önemli amaç ise Alman gücünün yayılmasına yardımcı olmaktı. Alman radyo yayınları 1933'te Avusturya'daki devrimi

kışkırtmak böylece bu ülkenin Reich için kolay bir av hâline gelmesi amacıyla da yayımlanmıştır (Graves, 1941:13-14).

Sovyetler Birliği ise Nazilerin iktidara gelişleriyle birlikte Nazi Almanya'sına yönelik propaganda yayınlarını başlatmış, bu yayınlara Ağustos 1939'da Almanya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan antlaşmanın ardından son vermiştir (Jeaneney, 1998: 173-174). Günüümüzde Fransa sınırları içinde bulunan Alsas-Loren bölgesi İkinci Dünya Savaşı da dâhil olmak üzere Fransa ve Almanya arasında dört kez el değiştirmiş bir bölgedir. Bölgenin yerel dili Almancanın bir diyalektiği olan Alsasçadır. Fransa Alsas'ın bu özelliğinden yola çıkarak Almanca radyo yayınları yapmıştır.

Bu yayın, 1936 yılında, Almanca konuşan Alsaslıların çıkarına yönelik görünen fakat aslında Almanlara yönelik olan agresif bir yabancı dil yayınıdır (Graves, 1941: 14).

Avrupa dışında da bu dönemde ve hatta daha öncesinde uluslararası radyo yayınları bulunmaktadır. şöyle ki:

Latin Amerika'da radyo yayıncılığı, 1930'ların başında küçük radyo istasyonlarının yayınlar yapmasıyla başlamıştır. 1930 itibarıyla iki Amerikan radyo istasyonu NBC (National Broadcasting Corporation) ve CBS'in (Columbia Broadcasting Service) kısa dalga yayın programlarının bu bölgeye yayılmasıyla, radyo Latin Amerika'ya girmiştir. Castro öncesi Küba'da radyo ve TV istasyonları güçlü sinyaller yayınlayıp ileri düzeyde programlar üretiyorlardı. 1920 gibi erken bir tarihte güçlü ticari Küba radyo istasyonları Meksika'ya kadar uzanıyordu (Giritli İnceoğlu, 2010: 209).

Türkiye de ilk yurt dışı radyo yayını "Kısa Dalga Savaş"ın başladığı bu dönemde yapmıştır. Türkiye kendi diplomatik mücadelesine Ankara Radyosu ile katılmıştır. Türkiye'nin bu mücadeleye katılmasındaki neden Hatay'ın anavatana katılma sürecidir. Zira Fransa, 1936'da Suriye'deki manda yönetimini kaldırmaya başlarken Suriye'nin siyasi sınırları üzerinde yeni planlamalar yapmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Fransız mandasında kalan Hatay da bu planlamalardan etkileniyordu. Fransa'nın İskenderun Sancağı olarak Hatay bölgesini de Suriye sınırları içine alma planına karşı Türkiye diplomatik mücadeleye girmiştir. Türkiye, İskenderun Sancağı'nın bağımsızlığını istemiş, Fransa konuyu Milletler Cemiyeti'ne götürmüş, bu süreçte bölgedeki Fransız propagandasına karşı Türkiye, Suriye halkına yönelik kendi tezini anlatan Arapça radyo yayınları yapmaya başlamıştır. Böylece genç Türkiye Cumhuriyeti yurt dışına yönelik ilk yabancı dilde yayını başlatmıştır. 8 Ocak 1937'de Ankara Radyosu'nda başlayan yayınlar, Ankara ve İstanbul radyolarından yapılan yayınlarla 2 Eylül 1938'de bağımsız olan Hatay Devleti'nin 23 Haziran 1939'da Türkiye'ye katılma kararı almasına kadar devam

etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte radyo, Türkiye'de de dil ve bölge olarak çeşitlendirilen yayınlarla stratejik olarak kullanılmaya devam etmiştir.

Günümüzde Türkiye'nin Sesi Radyosu, 37 dilde ve dünyanın çeşitli bölgelerine kısa dalgadan yayın yapmaya devam etmektedir (<http://www.turkiyeninseesirad-yosu.com/?r=site/content&id=32>). Bu yayınlar aynı zamanda uydu ve internetten de dinlenebilmektedir.

Kısa dalga savaşıyla birlikte İkinci Dünya Savaşı'nda korsan radyoların savaşı da başlamıştır. Korsan radyolar savaşılan ülkenin radyolarının yakın frekanslarından yayına girerek propaganda içerikli mesajlarını iletiyorlardı. Nazi Almanya'sı radyo yayınlarını etkin kullanıyordu.

Whitton, savaş sırasında 1941 yılında yayımlanan yazısında şu tespitlerde bulunmuştur:

Radyo propagandası sadece aşamalı olarak insanların beyinlerini şekillendirme süreci değil, çatışma alanından uzakta aynı zamanda güncel bir savaş enstrümanı hâline gelerek çalışmaya başladı. Böylece Naziler radyoyu saldırı ve işgale yardımcı dinamik bir silah olarak kullanmış durumdalar. Savaşın arifesinde düşmanın morali Almanya'nın radyo yayınları Alman casuslarının her yerde, her şeyi gördüklerini, her şeyi bildiklerini, her şeyi raporladıklarını yaydıkları zaman zayıflatıldı (<https://www.foreignaffairs.com/articles/1941-04-01/war-radio>).

Uzak Doğu'da Japonya'da uluslararası radyo yayınları kısa dalga savaş döneminde başlar. Bu yayınlar Japonya ve Çin arasında gerçekleşen 1937'deki savaşa denk gelir. Savaşın sonuna kadar Japon Yayıncılık Kurumu'nun sadece iki istasyonu faaliyettedir. NHK'nın genlik modülasyonu (AM) radyo istasyonu ve kısa dalga istasyonu Haziran 1935'te Hawaii ile ABD'nin batı kıyısına yönelik programlarla işe başladı (Giritli İnceoğlu, 2010: 298-299). İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD'nin yayınlarında Voice Of America'nın (Amerika'nın Sesi Radyosu) varlığı görülmektedir.

ABD'nin uluslararası radyo yayınlarının önemli aktörü olan Voice Of America (VOA), İkinci Dünya Savaşı'nda Japonların ABD'ye düzenlediği 1941 Pearl Harbour saldırısının ardından 1942'de kurulmuştur. VOA, deniz aşırı röle ağını Cezayir ve Hawaii'deki iki istasyondan Filipinler, Almanya, Yunanistan, Tanca, Liberya, Sao Tome ve daha birçok yerde bulunan güçlü verici zincirlerine doğru genişletmiştir (Berg, 2008: 13). SSCB de aynı dönemde uluslararası radyo yayınlarıyla tekrar propaganda yapmaya başlamıştır. Haziran 1941'de Naziler anlaşmayı bozup SSCB'yi işgale başlayınca Stalin yönetimi Alman propagandasının Sovyet halkına ulaşmasını engellemek için ülkedeki radyo alıcılarını toplattırıştır. Tekrar radyo propagandasını arttıran Sovyetler, düşman hatları yönünde yayın yapan hoparlörler

yerleştirmeyi ve Alman esirlerin adlarının bulunduğu listeleri radyodan okuyarak Alman askerlerin yakınlarna Almanca seslenme yontemini seğmiştir (Jeanneney, 1998: 173-174).

Whitton (1941) savaş yıllarında radyo yayınlarının etkisiyle ilgili şunları yazmıştır: “Cephe gerisinde hem silahlı kuvvetler, hem de halk birliğe çağrılıyor ve fedakârliğa teşvik ediliyor. Düşman haneler ve askerî kışlalar kanıtlar, olgular ve morali zayıflatmak için hesaplanmış iddialar ile bombalanıyorken tarafsız ülkelere hiciv, belirli konularda söz programları ve haberler yayınlanıyor” (<https://www.foreignaffairs.com/articles/1941-04-01/war-radio>). Naziler bu alanda agresif bir ge-lişme kaydediyorlardı. Berlin’de kurulan Kısa Dalga Radyo Merkezi, dış ülkelere yönelik yayın yapıyordu. Dünyayı Uzak Doğu, Güney Asya, İngiliz Afrika’sı, Güney Amerika ve Kuzey Amerika olarak beş yayın alanına ayıran Naziler, bu radyo merkezinden 53 dilde yayın yapmaktaydılar ki bu o dönem için mutlak bir rekordu. Naziler işgal ettikleri ülkelerdeki vericileri de kullanıma sokuyorlardı. Gezici küçük verici kamyonları da tasarlanmıştı (Jeanneney, 1998: 172-173).

İngiltere’den BBC, savaş sırasında yayınlarını Avrupa’nın birçok noktasına ulaştırmıştır. Bu sırada Nazi işgali altında olan Avrupa topraklarındaki halka kendi dillerinde ulaşmıştır. Hatta İkinci Dünya Savaşı sırasında işgal altındaki Fransa’da direnişin güçlenmesini sağlayan Fransız general Charles de Gaulle’ün konuşması da BBC’den yayımlanarak Fransa halkına ulaştırılmıştır. Bu konuşma, uluslararası radyo yayıncılığının ulusal mücadelede kullanılmasına da bir örnektir.

Charles De Gaulle, Philippe Petain liderliğindeki yeni hükümet Hitler ile ateşkes görüşmesine başlamadan bir gün önce, ülkesini terk etmişti. Radyo konuşmasında kendisini “Özgür Fransızların” lideri ilan etmişti. Bu konuşmayla güçlenen Fransız direnişi de Almanların yenilgiye uğratılmasında hayati bir rol üstlenmişti (https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/06/100618_de_gaulle_bbc).

Savaş sırasında yapılan uluslararası radyo yayınlarının listelerine çeşitli radyo kulüplerinin bültenlerinden ulaşılabilmektedir. 1939-1945 arasında yapılan propaganda yayınlarından bazı örnekler şunlardır: Mançurya’da MTCY, Japon kontrolündeki Singapur’da Radio Shonan; Almanların İngilizce yayın yaptıkları “Jerry’s Front” (Jerry’nin Cephesi) istasyonu, Tahran’da Allied Expeditionary Station (Müttefik Sefer İstasyonu, Tahran), Filistin’deki British Mediterranean Station (İngiliz Akdeniz İstasyonu) Leyte’de “General Mac Arthur’s Station” (General MacArthur’un İstasyonu) ve American Broadcasting Station In Europe (ABSIE) (Avrupa’daki Amerikan Yayın İstasyonu). ABSIE, ABD Savaş Enformasyon Ofisi tarafından yönetiliyordu ve BBC vericilerinden yayımlanıyordu (<http://www.ont-heshortwaves.com/WWII/SWLing.html>).

4. Soğuk Savaş Sırasında Uluslararası Radyo Yayıncılığı

İkinci Dünya Savaşı sona erse de radyonun uluslararası boyutta ideolojik açıdan kullanımı devam etmiştir. Soğuk Savaş döneminde SSCB ve ABD kısa dalgadan yaptıkları yayınlarla karşılıklı rejim propagandasını sürdürmüşlerdir. NATO ve Varşova Pakti ile kutuplaşan dünyada radyo, etkili bir araç olarak kullanılmaya devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında başlayan soğuk savaş döneminin başında komünist bloka yönelik yayın yapmak üzere ABD destekli Radio Free Europe (RFE) ve Radio Liberty (RL) kurulmuştur. Soğuk savaş sonrasında da varlığını devam ettiren bu radyo istasyonlarının soğuk savaş sonrasında bağımsız olan veya rejim değiştiren devletlerde varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir.

Radio Free Europe (Radyo Özgür Avrupa) ve Radio Liberty (Radyo Özgürlük) aslında ayrı kurumlardır. RFE 1950 yılında kurulmuş ve başlangıçta Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya'ya yayın yapmaya başlamıştır. 3 yıl sonra RL Sovyetler Birliği'ne Rusça ve 15 diğer dilde yayına başlamıştır. RFE/RL Estonya, Litvanya ve Letonya'ya 1975 yılında yayın yapmaya başlamıştır (<https://pressroom.rferl.org/history>). Radio Free Europe/Radio Liberty, 22 ülkede 26 dilde yayın yapmaktadır. Radyo kuruluşu ve bağlı radyolar ABD Kongresi tarafından finanse edilmektedir (<https://pressroom.rferl.org/about-us>).

RFE/RL bugün Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde de yayın yapmaktadır. Hatta Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te Azattık Radyosu adıyla kendi stüdyosundan yayın yapmaktadır. RFE/RL'nin bölgedeki yayınları yeni değildir. İlk yayınlar 1950'lerde başlamıştır.

Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Azerbaycan'da yayınlar 1953 yılının Mart ayında yapılmaya başlanmıştır (<https://pressroom.rferl.org/history>). Soğuk savaş döneminin bitmesiyle Doğu Avrupa'ya yapılan yayınlar bir süre daha sürmüş 90'larda ve 2000'lerin başlarında birçoğu sonlanmıştır. Geçmişte sosyalist veya komünist rejime sahip Doğu Avrupa ülkelerinin önemli bir kısmının rejim değişikliğinin ardından yaşanan süreç sonunda Avrupa Birliği'ne ve NATO'ya üye olduğu düşünüldüğünde yayınlara artık gerek kalmadığı anlaşılmaktadır. Ancak Bulgaristan ve Romanya için aynı durum söz konusu değildir. Avrupa Birliği üyesi olan Bulgaristan'a ve Romanya'ya yönelik yayınların 2019 Ocak ayında yeniden başladığı gözlemlenmektedir. 2004 yılında sona erdirilen Bulgaristan yayınlarının yeniden başlamasıyla ilgili olarak RFE/RL'nin sayfasında şu açıklama yapılmaktadır: "Medya gözlemcileri medya özgürlüğünün Bulgaristan'da son yıllarda düşüşe geçtiği hakkında endişelerini ifade etmişlerdir. Mülkiyetin tekelleşme ve rüşvet Batı kurumları ve demoktarik uygulamalara olan kamu güvenini aşındırırken Bul-

garların dengeli bilgiye ulaşımını zorlaştırmıştır” (<https://pressroom.rferl.org/a/rferl-returns-to-bulgaria/29722317.html>).

2008’de sona erdirilen Romanya yayınlarının yeniden başlamasının gerekçesiye kuruluş tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

“Sınırsız Muhabirler de dâhil olmak üzere bağımsız gözlemciler Romanya’da son yıllarda medya özgürlüğü gittikçe azalmıştır. Hükümet ya da yerel oligarkların kontrolü altında birçok ifadenin düşüşüyle editoryal bağımsızlık ve dengeli bilgi birçok Romen için daha zor erişilebilir hâle gelmiştir ve Batı kurumlarına ve demokratik uygulamalar hakkındaki dezenformasyon geniş alana yayılmıştır” (<https://pressroom.rferl.org/a/romania-wakes-up-to-rferl/29708938.html>).

Avrupa’daki yayınların son durumuna bakıldığında Kosova’ya yönelik Arnavutça yayın, Boşnakça, Makedonca, Karadağca, Romence, Sırpça, Belarusça, Ukraynaca ve Bulgarca yayınların hâlen devam ettiği görülmektedir (<https://pressroom.rferl.org/history>). Romence yayın hem Romanya’ya yönelik hem de aynı dili konuşan Moldova’ya yöneliktir. Öte yandan ABD’nin stratejik siyasi ilişkileriyle ilintili olarak düşünülebilecek diğer yayınlardan bazıları ise RFE/RL tarafından İran’a yönelik yayın yapan Radio Farda, Küba’ya yönelik bir kuruluş olarak teşkil edilen ve İspanyolca yayın yapan Radio Television Marti’dir.

Japon kamu yayıncısı NHK’nın kısa dalga verici istasyonu “The Radio Japan” Japonya’nın denizaşırı ülkelere yayınlarını sürdüren radyo verici istasyonudur. “Radio Japan” 1984’te kabul edilen dört yıllık plana uygun olarak NHK, KDD Hachimata transmision istasyonunu tamamlamıştır. Gabon, Kanada, Fransız Guyanası’nda oluşturduğu uluslararası şebekelerin bağlantılarını genişletmek için merkezler kurmuştur (Giritli İnceoğlu, 2010: 298-299). BBC’nin Genel Denizaşırı Servisi ise 1965’te Dünya Servisi’ne dönüşmüştür. 1988’de ise bu isim BBC’nin tüm uluslararası yayınları için kullanılmaya başlanmıştır (Berg, 2008: 10-11).

Wasburn’ün çalışmasında yer verdiği “Dünyanın Önde Gelen Uluslararası Yayıncıları, 1982” başlıklı tabloda soğuk savaş döneminde önde gelen uluslararası radyo yayını yapan ülkeler, yayın saatleri, kurumları ve yayın yaptıkları dil sayısı 1982 verileri ile yer almaktadır. Tabloda yer alan ülkeler, yayıncı kuruluşları ve yayın yaptıkları dil sayısı aşağıdaki gibidir (34):

SSCB: Radio Moscow (46 dil)

ABD: Voice of America (42 dil), Radio Free Europe (20 dil), Radio Liberty (20 dil)

Çin: Radio Beijing (43 dil)

Batı Almanya: Deutsche Welle (37 dil)

- Birleşik Krallık: BBC (38 dil)
 Mısır: Radio Cairo (30 dil)
 Tayvan: Voice of Free China (17 dil)
 Kuzey Kore: Radio Pyong Yang (8 dil)
 Arnavutluk: Radio Tirana (21 dil)
 Doğu Almanya: Radio Berlin International (12 dil)
 Küba: Radio Habana (8 dil)
 Hindistan: All India Radio (25 dil)
 Fransa: Radio France Internationale (6 dil)
 Avustralya: Radio Australia (9 dil)
 Güney Kore: Radio South Korea (9 dil)
 Vietnam: Voice of Vietnam (12 dil)
 Hollanda: Radio Nederland (9 dil)
 Japonya: Radio Japan-NHK (21 dil)
 İspanya: Spanish Foreign Radio (4 dil)
 Portekiz: Raido Portugal (5 dil)
 İsrail: Kol Israel (15 dil)
 Türkiye: Voice of Turkey (8 dil)
 Güney Afrika: Radio RSA-Voice of South Africa (10 dil)

Wasburn, uluslararası yayın organlarının çeşitli şekillerde dinleyicilerini bilgilendirdiğini de belirtir. Bunun bir yolunun, yayın bölgelerindeki hedef kitlenin dikkatini daha az çeken politik olaylara ait haberlerin sunumu olduğunu söyleyerek Radio Australia'nın Pasifik bölgesindeki haberlerle ilgilenen programları ve Radio Finland'ın "Kuzey Raporu"nu örnek verir. Wasburn'e göre diğer eğitim çabaları politik tarihin değişen algılarıyla o dönemde savunulan davranışları etkilemeyi amaçlamaktadır. Örneğin 1984 yılında Radio Moskow, Kennedy ve Johnson yönetimindeki Sovyet-Amerikan ilişkileri üzerine 10 bölümlük bir dizi yayımlamıştır. Bu diziyeye göre, uluslararası alanda yapılan yorumlar bağlamında Amerikan toplumu için hükümetlerini, nükleer silahları kullanmaya başlamasından vazgeçirmek ve Amerikan füzelerinin Batı Avrupa'da yayılmasına karşı gelmek sağduyulu bir davranış olurdu (36). Sovyetler Birliği'nde Josef Stalin'in 1953'teki ölümünü ve Kruşçev yönetiminde liberalizasyonun başlamasını takiben radyo cihazlarının ülkede yaygınlaşması ve daha ulaşılabilir olması, yabancı ulusların yayınlarının dinlenmesini de arttırmıştır. Bu yayınların bazıları doğrudan Sovyet karşı propaganda yapmaktaydılar. Soğuk savaş döneminde hava yolları giderek artan bir şekilde

bir savaş alanı hâline geldikçe, Sovyet otoritelerini bu ilgiyi ve yabancı yayınları dizginlemek amacıyla adımlar atmaya zorladı. Rejimin son yıllarında ise Sovyet radyosu ‐açıklık‐ ve ‐yeniden yapılanma‐ politikalarından etkilenmiştir (Trinkner, 2014: 51).

Soğuk savaşın bitiminden hemen sonra da ikna amaçlı yayınlar görölmüştür. Dönemin BBC dinleyici araştırma müdürü Mr. Mytton, 1994 yılında yayınlara ikna etme çabalarının hâlâ ABD, Latin Amerika, Guam ve eski Sovyetler Birliği'nde yerleşmiş bulunan ve İncil'in emirlerini takip ederek yaymaya çalışan beş evanjelist Hristiyan istasyonun programlarında bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca haber bülteninin Kur'an'dan ayetlerle başladığı Radio İran'ın İslami yayınının olduğunu, Libya'nın Albay Muammer El Kaddafi'nin Yeşil Kitab'ından okumalar yaptığını, fakat Michael Jackson'ın müziklerini de buna eklediğini ifade etmektedir (<https://www.nytimes.com/1994/08/28/weekinreview/ideas-trends-shortwave-radio-more-preachers-less-propaganda.html>).

5.Sonuç

Radyonun icadının ardından başlayan düzenli radyo yayınları yapma çabalarının hemen ardından uluslararası radyo yayıncılığı da başlamıştır. Uluslararası radyo yayınları Avrupa'da başlamış ve gelişmiştir. Özellikle iki dünya savaşının arasında radyo birçok devlet tarafından yeni bir silah olarak düşünöldüğü görölmektedir. Nitekim 1927 yılından itibaren önce yurt dışında yaşayan yurttaşlarına ve sömürgelerine yönelik yayın yapan devletler, kısa sürede ideolojik yayınlara geçmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde başlayan kısa dalga savaşı, dünya savaşı sırasında da devam etmiştir. Savaş sonrasında uluslararası radyo yayıncılığı soğuk savaş döneminin bir aracı olmuştur. İki kutuplu dünya düzeninde radyo yayınları karşı kutupta yer alan ölkelerin halklarına ulaştırılmaya çalışılmıştır. Soğuk savaşın bitmesinden bugüne kadar uluslararası radyo yayınları aslında benzer nedenlerle hâlâ devam etmektedir. Ancak yayın tekniğinde gelişen teknolojiye bağlı olarak değişiklikler olmuştur. FM, uydular ve internet bunlardandır.

Günümüzde kısa dalga üzerinden uluslararası radyo yayıncılığı geçmişte olduğı kadar yaygın değildir. Yine de kısa dalgayı kullanan bazı devletlere ait uluslararası yayınlar mevcuttur. Uydu yayıncılığının başlamasıyla birlikte radyolar da uydulara taşınmıştır. Dahası, internetin 90'lı yıllarda sivil kullanıma yönelik genişlemesi ve dünyayı bir aę hâlinde çevirmesiyle birlikte internet etkili bir araç hâline gelmiştir. İnternet üzerinden çoklu ortam yayını yapılabilir hâle geldiğindeyse televizyon yayınına internet üzerinden izleyebilmek, kayıtlı yayınlara sonradan ulaşabilmek VOD (Video on Demand) mümkün oldu. Aynı şey radyo yayınları için de geçer-

li hâle geldi. Bazı ülkelerde FM bandında, bazılarında ise uydu üzerinden yayın yapan uluslararası radyo yayınlarını aynı zamanda internet üzerinden canlı dinlemek de mümkün oldu. Podcast yayıncılığı kavramı doğdu. Yayınlanmış programları dinleyici, istediği yere taşıyarak istediği zaman dinleyebilir hâle geldi. Podcast o kadar güçlendi ki ilk döneminde Almanya'da siyasi seçim propagandalarında dahi kullanıldı. Uluslararası radyo yayıncılığı, bünyesine podcast'i ve internet haber sitelerini de ekleyerek günümüze ulaşmıştır. Günümüzde uluslararası radyo yayını yapan kuruluşların yayın yaptıkları dilde internet haber siteleri bulunmakta, bu sitelerde hem canlı radyo yayınlarıyla, hem podcast yayınlarına hem de yazılı haberlerle hedef kitlelerine ulaşmaya çalışmaktadırlar. Birçok uluslararası radyo yayını yapan kuruluşun aynı zamanda uluslararası bir televizyon kanalı veya video haber bültenleri bulunmaktadır. Radyo için yapılan röportajlar günümüz teknolojinin taşınabilir ses ve görüntü kayıt sistemlerini oldukça güçlü, küçük ve hafif hâle getirmesinin avantajı da kullanılarak aynı zamanda kameraya da kaydedilmektedir. Bu sayede radyo için yapılan haberi veya röportajı internet sitesinde veya televizyon kanalındaki bültende de yayınlama olanağı yaratılmaktadır. Uluslararası radyo yayıncılığı sosyal medyayla da bütünleşerek takipçilerine bilgi akışı iletmektedir. Uluslararası radyo yayıncılığı tüm çoklu ortamlarla bir bütün hâlinde günümüzde varlığını sürdürmektedir.

Kısa dalga radyo yayıncılığı uluslararası yayıncılığın ilk örneğidir. Ancak FM bandının ses kalitesi nedeniyle ekonomik açıdan daha avantajlı değere sahip oluşu, internetin küresel düzeyde yaygınlaşması, yeni medyayla podcast yayıncılığının ortaya çıkmasıyla kısa dalga yayınların sayısı oldukça azalmıştır. Ancak yeni teknolojik gelişmelerle kısa dalga frekanslarında da ses kalitesi yüksek biçimde yayın yapma imkânı gündeme gelmiştir. Digital Radio Mondiale (DRM) adı verilen sistem bunu mümkün kılmaktadır. DRM alıcısıyla kısa dalga, orta dalga ve uzun dalga yayınların yanı sıra, VHF ve FM bandından yapılan yayınları da iyi kalitede dijital olarak dinlemek mümkün hâle gelmektedir. Bu teknoloji, kısa, orta ve uzun dalga yayınları tekrar gündeme getirerek radyo yayın çeşitliliğini arttıracak potansiyele sahip görünmektedir.

Kaynaklar

- About Usb. <https://pressroom.rferl.org/about-us> (Erişim Tarihi: 20.10.2019).
- Berg, S. J. (2008). *Broadcasting On The Short Waves 1945 To Today*. Jefferson, North Carolina. London: McFarland Company&Inc., Publishers.
- Binder, D. (1994, 28 Ağustos). "Ideas & Trends; Shortwave Radio: More Preachers, Less Propaganda", <https://www.nytimes.com/1994/08/28/weekinreview/ideas-trends-shortwave-radio-more-preachers-less-propaganda.html>, (Erişim Tarihi: 03.11.2019).
- Browne, R. D. (1982). *International Radio Broadcasting*. New York: Traeger Publishers.
- BBC New. (2010, 18 Haziran). "De Gaulle'ün BBC'deki Konuşması Yetmiş Yaşında", https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/06/100618_de_gaulle_bbc, (Erişim Tarihi: 26.10.2019).
- Graves, N. H. (1941). *War On The Short Wave*. New York: The Foreign Policy Association. History. <https://pressroom.rferl.org/history>, (Erişim Tarihi: 20.10.2019).
- İnceoğlu Giritli, Yasemin (2010). *Uluslararası Medya*. İstanbul: Der.
- İyonosfer. <http://ionolab.org/index.php?page=ionosphere&language=tr>, (Erişim Tarihi: 28.10.2019).
- Jeanneney, J. N. (1998). *Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi*. Esra Atuk (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Kern, S. (2011). *Kablosuz Dünya*. David Crowley & Paul Heyer (Ed.). İletişim Tarihi içinde (s.189-194). Berkay Ersöz (Çev.). Ankara: Siyasal.
- McLuhan, M. (2011). *Radyoyu Anlamak*. David Crowley & Paul Heyer (Ed.). İletişim Tarihi içinde (s. 349-357). Berkay Ersöz (Çev.). Ankara: Siyasal.
- RFE/RL Returns To Bulgaria, (2019, 21 Ocak). <https://pressroom.rferl.org/a/rferl-returns-to-bulgaria/29722317.html>, (Erişim Tarihi: 20.10.2019).
- Romania Wakes Up To RFE/RL. (2019, 14 Ocak). <https://pressroom.rferl.org/a/romania-wakes-up-to-rferl/29708938.html>, (Erişim Tarihi: 20.10.2019).
- Trinkner, B. (2014). *Bolshevik voices: radio broadcasting in the Soviet Union, 1917-1991*. Theses and Dissertations. 545. <https://rdw.rowan.edu/etd/545>, (Erişim Tarihi: 05.11.2019).
- Türkiye'nin Sesi Radyosu. "1937'den Günümüze Türkiye'nin Sesi Radyosu", <http://www.turkiyeninsesiradyosu.com/?r=site/content&id=32> (Erişim Tarihi: 18.10.2019).
- Wasburn, P. C. (1985). *International Radio Broadcasting: Some Considerations For Political Sociology*. *Journal of Political and Military Sociology*, Vol. 13 (Spring), 33-51.
- Whitton, B. J. (1941). "War By Radio", <https://www.foreignaffairs.com/articles/1941-04-01/war-radio>, (Erişim Tarihi: 27.10.2019).
- <http://www.ontheshortwaves.com/WWII/SWLing.html>, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

